

Sukilėlių vadas Adomas Bitė

Petras Juknevičius

Adomas Bitė (Bitis) gimė apie 1827 m. Belozoriškėse, Radviliškio r., valstiečių šeimoje. Tiesa, Vaižgantas gimimo vietą nurodo Legečių k. „*Bitis buvo prastas žmogelis, po žmones vaikščiojo dailide – trobas statydamas. Gimęs Legečių kaime, jokių mokslų nėjęs*“, – rašo J. Tumas-Vaižgantas. Pramokęs staliaus amato, Adomas vaikščiojo per žmones uždarbiaudamas. Buvo įtakingas žmonėms, todėl dar iki sukilimo buvo kalinamas. Prasidėjus sukilimui Adomas Bitė 1863 m. įstojo į T. Kušleikos vadovaujamą būrį. Čia jis buvo kariniu organizatoriumi: verbavo jaunimą į T. Kušleikos ir P. Bagdonavičiaus būrius. Kovo mėnesį T. Kušleika į Šiaulių apskritį išsiuntė Mamertą Gedgaudą su 24 žmonėmis (tarp jų buvo ir Adomas Bitė) verbuoti savanorių. Vėliau, prasidėjus nesutarimams tarp T. Kušleikos ir M. Gedgaudo, pastarojo būrys daugiausia ir laikėsi Šiaulių apskrityje. Gegužės 13 (1) d. Legečių miške M. Gedgaudo apie 200 vyrų būrys kovėsi su rusų dviejų kuopų pėstininkų ir pusės eskadrono dragūnų daliniu, vadovaujamu papulkininkio Puškino. Po šių kautynių M. Gedgaudo būrys prisijungė prie I. Leskausko ir A. Mackevičiaus sukilėlių.

Kautynėse prie Žaiginio birželio 20 (8) d. M. Gedgaudas pateko į nelaisvę. Vadovavimą būriui perėmė Adomas Bitė. Būrio vado nominaciją jam suteikė Antanas Mackevičius.

Sukilėliai naikino carinės valdžios dokumentus. Dar būdami M. Gedgaudo būryje kovo 25 (13) d. sukilėliai sunaikino Legečių valsčiaus valdybos dokumentus, o birželio 16 (4) d. tą patį padarė Baisogalos valsčiuje. Beje, Legečių kaime sukilėliai pakorė rusą Kirjanovą. Dėl to sukilimo malšintojai nusprendė kaimo gyventojus išstremti, o Legečių valsčių pervardinti „Kirjanovskaja volost“. Pamokyti klebono Igno Meškausko, kaimo gyventojai nutarė pasmerkti sukilimą: surinkę pinigų, jie Šiaulėnų turguje pastatė koloną su rusišku užrašu. Muravjovo malonė buvo laimėta. Deja, niekas tų užrašų nenukopijavo, o 1925 m. gyventojai koloną nugriovė, kaip negarbės ir pažeminimo simbolį.

Jau vadovaujami A. Bitės sukilėliai liepos 14 (2) d. užpuolė Šiaulėnų valsčių ir sunaikino dokumentus, o rugpjūčio 15 (3) d. Radviliškio pašto stotyje sunaikino valdžios raštus ir paėmė 6 arklius.

Adomas Bitė, kiek galėdamas, vengė susirėmimų su carine kariuomene. Bet išvengti jų ne visada pavykdavo. Rugsėjo 15 (3) d. su 40 raitelių prie Mažuolių kaimo jis surengė pasalą kariniam daliniui. O. Maksimaitienė, remdamasi Zielinskiu, nurodo, kad tose kautynėse žuvo 20 kareivių, keli buvę sužeisti. Rugsėjo 8 (rugsėjo) 27 d. A. Bitės sukilėliai kovėsi prie Želaičių kaimo Šiaulėnų valsčiuje su kapitono Timės vadovaujamu 1 kuopos pėstininkų ir 3 kazokų daliniu. Sukilėliams pradėjus šaudyti, kariuomenė atakavo ir privertė sukilėlius trauktis į įvairias puses. Rugsėjo 11 (rugsėjo) 30) d. prie Burių palivarko, Šaukėnų valsčiuje, A. Bitės būrys kovėsi su 80 šaulių daliniu. Spalio 27 (15) d. prie Notiškių A. Bitė surengė pasalą prieš dragūnų pulko transportą, vykstantį iš Šiaulių į Kauną. Pasak Zielinskio, susirėmime žuvo 6 kareiviai, transportas buvęs paimtas; sukilėliai nuostolių neturėjo. Adomo Bitės sukilėliai ir toliau alsinę priešą, bet susirėmimų jiems pavykdavę išvengti.

Iki gruodžio pabaigos A. Bitė su savo būriu buvo Legečių, Mažuolių, Baisogalos, Ropo bei Šemetos miškuose. Įdomus yra 1864 m. vasario 10 d. Panevėžio apskrities ketvirtosios nuovados pristavo pranešimas apie A. Bitės būrio pasirodymą ties Preibiais, Panevėžio apskrityje („...*Preibių kaime buvusių maištininkų gaują sudarė ne daugiau kaip 30 raitelių, apsirengusių paprastais valstiečių drabužiais ir apsiginklavusių šautuvais. Gauja, kaip aiškina vietos gyventojai, atvyko iš Žaliosios girios keliu iš Bizdžiūnų dvaro ir atgal išvyko į tą pačią pusę. Jos vadu vadinosi kažkoks pavarde Bitė*“). Bet paties A. Bitės tuo metu Lietuvoje jau nebuvo...

1863 m. pabaigoje Adomas Bitė davė savo kovotojams pinigų, patarė žiemą kaip nors praleisti, o pavasarį vėl susirinkti. Palikęs būrį valstiečiui Vincentui Povilanskiui, A. Bitė išvyko į Prancūziją, iš ten buvo gautas jo laiškas, rašytas pusbroliui Juozui. Laiške atsispindi tėvynės ilgesys, susirūpinimas palikusiujų gimtinėje likimu. Jis rašo, kad Paryžiuje lanko mokyklą, daug dirba. Beveik 20 metų jis dirbo žibintininku Paryžiaus gatvėse. Žinoma, kad Adomas Bitė kartu su daugeliu emigrantų 1871 m. dalyvavo Paryžiaus komunos kovose.

Sukilėlių vadas Adomas Bitė mirė apie 1884 metus Paryžiuje.

Jam išvykus į užsienį, šeimos nariai buvo ištremti į Sibirą.

Jo vadovautame sukilėlių būryje buvo apie 100 pėstininkų ir 15 raitelių. Ginklus teturėjo tik apie pusė būrio vyrų. Būryje žmonės pastoviai nesilaikė: vieni pabėgdavo, kiti patekdavo į nelaisvę ar žūdavo. A. Bitės būrį sudarė daugiausia valstiečiai ir smulkioji šlėkta,

dvarininkų ir kunigų jame nebuvo. Vieno rusų kariškio raporte apie A. Bitę rašoma, kad „*suverbavo gaują, daugiausia paprasto luomo žmonių, ir klajoja su ja po apskritį*“. Rudeniop būrio kovotojų skaičius sumažėjo iki 60 pėstininkų ir 15 raitelių, o 1863 m. pabaigoje būryje tebuvo 20 pėsčių ir 15 raitų sukilėlių. Vadui Adomui Bitei pasitraukus į užsienį, pėstieji išsiskirstė po kaimus ir laikėsi per žiemą, o raiteliai atsiskyrė. 1864 m. sausio mėnesį prie būrio likučių prisijungė keletas Legečių bendrijos valstiečių, kurie į mišką išėjo saugodamiesi nuo trėmimų. Taip pavasarį, vykdydami vado priesaką, susirinko 15 vyrų ir laikėsi Legečių miškuose. Rugsėjo 13 d. prie Belozoriškių jie visi pateko į nelaisvę. Beje, A. Bitės būryje kovojo ir studentas Pranas Lipštas.

Vietos žmonių atminime Adomas Bitė išliko ne tik kaip gabus ir sumanus kovotojas, bet ir kaip principingas žmogus. Dviem bajorams, kurie buvo pasirašę carui ištikimybės adresą ir norėjo krauju nuplauti gėdos dėmę kovodami sukilėlių gretose, Adomas Bitė atsakęs: „*Tai, ponai, esate baustiniai... pasieškokit ko kito: Bitis baustinių nepriima*“.

J. Tumas sukilėlių vadą apibūdino taip: „... *buvo augalotas, labai gražus vyras, neapsakomai drąsus ir iškalbingas. Žmonės apie jį sakydavo, kad būt turėjęs mokslo, būt daug nuveikęs, kad būt karininkas, tikrai būtų nuveikęs maskolius. Legečių ir apylinkės žmonės labai klausė gero jo liežuvio ir gera vali prie jo dėjos, niekuo neviliojami...*“. O štai kito amžininko atmintyje A. Bitė liko toks: „*Apsiskutęs, drūtas, neaukštas, pilku apsiaustėliu, pilka skrybėle, baltomis, į aulus sukištomis kelnėmis. Jis panašus į Napoleoną I; kalba tik lietuviškai*“.

Šaltiniai ir literatūra

1. Antanas Mackevičius. Laiškai ir parodymai / Sudarė O. Maksimaitienė, R. Strazdūnaitė. – V. – P. 10, 17-19, 37, 39, 108.
2. Bičkauskas – Gentvila L. 1863 metų sukilimas Lietuvoje. – V. – 1958. – P. 223, 254, 257, 258.
3. Bitė, Bitis Adomas // Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – V. – 1966. – P. 242.
4. Bitis Adam // Polski słownik biograficzny. – T.2. – Kraków. – 1936. – P. 114-115).
5. Bitis Adomas // Lietuvių enciklopedija. – T.3. – Boston. – 1954. – P. 43.
6. Bulzgis S. Pirmieji žiedai – komunarams // Komunizmo aušra. – 1972 03 18.
7. Juknevičius P. Sukilėlių vadas Adomas Bitė // Daugyvenės krašto šviesuoliai –2. Konferencijos, įvykusios 2005 m. spalio 15 d., Burbiškio dvare, pranešimų tezės. – Panevėžys. – 2005. – P. 3.
8. Juknevičius P. Sukilėlių vadas Adomas Bitė // Tėvynė. – 2005 11 16.
9. Kudulytė M., Bielinis A. Sukilėlis Adomas Bitis // Tiesa. – 1963 10 18.
10. Lietuvos TSR istorija. – T. 2. – V. – 1963. – P. 53.

11. Kur ginklais ir aimanos aidėjo. 1863 m. sukilimo 130-osioms metinėms atminti / Lankstukas. – Panevėžys. – 1993.
12. Maksimaitienė O. Adomas Bitė – sukilėlių vadas // Tiesa. – 1963 07 27.
13. Makimaitienė O. Bitė Adomas // Tarybų Lietuvos enciklopedija. – T. 1. – V. – 1985. – P. 263.
14. Maksimaitienė O. Lietuvos sukilėlių kovos 1863–1864 m. // V. – 1969. – P. 57, 137–139, 201, 203, 204, 236, 239, 240.
15. Mažylis B. 1863 metų sukilimo atgarsiai Pajstrio apylinkėse. – Panevėžys. – 1998. – P. 13, 14.
16. Przywódca chłopski Adam Bitis, szczególnie popularny na Żmudzi // Strumph Wojtkiewicz S. Powstanie Styczniowie. – Warszawa. – 1963. – P. 188.
17. Šalūga R. Legečių Napoleonas // Jaunimo gretos. – 1959. – Nr.2. – P. 14-15.
18. Šalūga R. „Juodsermėgių“ vadas // Švyturys. – 1956. – Nr. 19. – P. 23.
19. 1863 m. gruodžio 14 d. – Iš Raseinių mieste ir apskrityje dislokuotos kariuomenės vado pranešimo Vilniaus karinės apygardos kariuomenės vadui apie carinių skrajojamųjų būrių operacijas sukilėliams gaudyti // Lietuvos TSR istorijos šaltiniai (toliau – LIŠ). – T. 2. – V. – 1965. – P. 85.
20. 1863 m. lapkričio mėn. pabaiga. – A. Mackevičiaus atsisveikinimo laiškas sukilėliams vykstant į užsienį // 1863–1864 metai Lietuvoje. Straipsniai ir dokumentai. – K. – 1991. – P.27, 28.
21. 1863 m. vasario 10 d. – Panevėžio apskrities ketvirtosios nuovados pristavo pranešimas Panevėžio miesto ir apskrities kariniam viršininkui apie A.Bitės vadovaujamo sukilėlių būrio pasirodymą Preibių kaime // LIŠ. – T. 2. – V. – 1965. – P. 89.
22. Tumas J. Kanauninkas Petras Legeckas ir jo gyvenimo nuotyčiai. – Marijampolė. – 1930. – P. 4-6.
23. Vaičiūnaitė J. Nemigos aitvaras. – V. – 1985. – P. 366; Tas pat // Poezijos pavasaris. – V. – 1966. – P. 89.
24. Zieliński S. Bitwy i potyczki 1863–1864 r. – Rapperswil. – 1913. – P. 60, 66, 302, 307.
25. Žiugžda J. Antanas Mackevičius. 1863 – 1864 metų sukilimo reikšmė lietuvių tautos istorijoje. – V. – 1971. – P. 67, 109–110, 126, 137, 143, 146, 149, 171, 173, 182, 193.
26. Žiugžda J. Valstiečių sukilimas Lietuvoje 1863 metais // Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje. – V. – 1957. – P.156, 158, 160.